

„Wychowanie w Rodzinie” t. XIX (3/2018)

nadesłany: 29.11.2018 r. – przyjęty: 13.01.2019 r.

Wiktor ŻŁOBICKI*

Parentyfikacja jako proces odwrócenia ról w rodzinie

Parentification as a process of role reversal in the family

Streszczenie

W artykule opisano problematykę parentyfikacji, czyli podejmowania przez dziecko zadań przynależnych osobom dorosłym. W wyniku zamiany ról w rodzinie dziecko poświęca własne potrzeby na rzecz instrumentalnych i emocjonalnych potrzeb rodzica. Dzieci poddane parentyfikacji nie dość, że muszą radzić sobie z obowiązkami przekraczającymi ich możliwości, to na dodatek w życiu dorosłym doświadczają skutków odwrócenia ról w rodzinie.

Cel: Celem badań jest upowszechnienie wiedzy o przyczynach, uwarunkowaniach i profilaktyce parentyfikacji.

Metody: Wykorzystano analizę tekstów naukowych, badanie w działaniu oraz obserwację.

Wyniki i wnioski: Parentyfikacja dzieci w rodzinie jest efektem przekazu międzypokoleniowego i sprzyja rozwojowi zaburzeń osobowości.

Słowa kluczowe: parentyfikacja, dziecko, rodzina, rola rodzicielska, psychoterapia

* e-mail: wiktor.zlobicki@uwr.edu.pl

Instytut Pedagogiki, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Uniwersytet Wrocławski, ul. Dawida 1, 50-527 Wrocław, Polska. ORCID: 0000-0003-0077-6338

Abstract

The article describes the issue of parentification, i.e. the child undertaking tasks belonging to adults. As a result of changing roles in the family, the child sacrifices its own needs for the instrumental and emotional needs of the parent. Parentified children have to cope, not only with duties exceeding their normal abilities, but also in adult life they experience the effects of role reversal in the family.

The aim: The aim of the research is dissemination of knowledge about the causes, conditions, and prevention of parentification.

Methods: In the research used analysis of scientific texts, research in action, and observation.

Results: Parentification of children in the family is the result of an intergenerational message and promotes the development of personality disorders.

Keywords: parentification, child, family, parental role, psychotherapy

Nie będzie przesadą zaznaczyć na wstępie tego artykułu, że każdy autor tekstu naukowego winien wyjaśnić nie tylko sobie samemu, lecz także czytelnikom, z jakiego powodu podejmuje rozważania na temat zawarty w tytule. Otóż chcę podkreślić, że decyzja o przedstawieniu w tym wydzie problematyki parentyfikacji ma swoje źródło przede wszystkim w zainteresowaniach naukowych dotyczących pedagogiki rodziny oraz doświadczeniach wyniesionych z praktyki psychoterapeutycznej. Co więcej, z pewnością nie ma nic wspólnego z przejawami absurdu publikacyjnego i „punktozy”, zakłócających wolność i swobodę wypowiedzi naukowej. Dodać należy, że zagadnienie parentyfikacji – jakże mocno zakorzenione w rodzinie – podejmowane jest w opracowaniach wielu psychologów, lecz wydaje się mało obecne w przestrzeni refleksji pedagogicznej. W dalszej części artykułu postaram się bardziej szczegółowo uzasadnić potrzebę większego niż do tej pory zainteresowania pedagogów przyczynami, uwarunkowaniami i skutkami parentyfikacji.

Jeśli uznać, że podjęte tu rozważania są przedmiotem interdyscyplinarnego namysłu naukowego na pograniczach psychologii, psychoterapii i pedagogiki, to ufam, że zaakceptowane zostanie zaproszenie do poruszania się w obszarze szeroko rozumianej humanistyki, bez której – jak mi się wydaje – nie sposób zrozumieć skomplikowania otaczającej nas rzeczywistości. Nawiążę w tym miejscu do dorobku jednego z najwybitniejszych

humanistów XX w. – Ericha Fromma którego poglądy bynajmniej nie tracą na aktualności i są jakże inspirujące również w XXI stuleciu. Otóż Fromm stoi na stanowisku **humanizmu normatywnego**, co oznacza, że

istnieją poprawne i błędne, satysfakcjonujące i niesatysfakcjonujące rozwiązania problemu ludzkiego istnienia. Zdrowie psychiczne zostaje osiągnięte wówczas, gdy człowiek dojrzeje w pełni, zgodnie z cechami charakterystycznymi i prawami natury ludzkiej¹.

Wielu klientów² zgłaszających się po wsparcie psychoterapeutyczne ujawnia takie doświadczenia biograficzne, które ewidentnie wskazują na zaburzenia w rodzinie pochodzenia polegające na przejmowaniu w dzieciństwie funkcji przynależnych rodzicom przy jednoczesnej atrofii ważnych dziecięcych potrzeb rozwojowych. Parentyfikację uznać można za zakłócenie rozwojowe mające swoje źródło w środowisku rodzinnym, co podkreśla Katarzyna Schier w swoim studium nad psychologicznym odwróceniem ról³ w rodzinie. Autorka przyjmuje – za Nancy D. Chase – że

Parentyfikacja w rodzinie obejmuje związaną z działaniem i/lub emocjonalną zamianę ról, w której dziecko poświęca własne potrzeby – uwagi, bezpieczeństwa i uzyskiwania wsparcia w rozwoju, po to, aby dostosować się do instrumentalnych lub emocjonalnych potrzeb rodzica i troszczyć się o nie⁴.

A zatem, jeśli rodzic dopuszcza, by jakaś część jego potrzeb została zaspokojona przez dziecko, to w konsekwencji powoduje, że dziecko zaniedbuje własne potrzeby.

¹ E. Fromm, *Zdrowe społeczeństwo*, Vis-à-vis Etiuda, Kraków 2017, s. 23.

² W artykule będę używać rzeczownika **klient** w rodzaju męskoosobowym z dwóch powodów: po pierwsze – jest to uniwersalna forma językowa odnosząca się do zarówno kobiety, jak i mężczyzny; po drugie – w rogersowskim rozumieniu człowieka klient oznacza osobę pozostającą w relacji psychoterapeutycznej, a nie pacjentkę czy pacjenta.

³ W literaturze poświęconej parentyfikacji zamiennie używa się określeń **odwrócenie ról** i **zamiana ról**.

⁴ N. D. Chase, *Parentification. An overview of theory, research, and societal issues*, [w:] N. D. Chase (red.), *Burdened Children. Theory, Research, and Treatment of Parentification*, Londyn – New Dehli – Thousands Oaks, Sage Publications 1999, s. 5. Podaję za: K. Schier, *Dorośle dzieci. Psychologiczna problematyka odwrócenia ról w rodzinie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2018, s. 22.

Istotne wydaje się wyróżnienie dwóch rodzajów zamiany ról w rodzinie: pierwszy z nich określany jest jako **parentyfikacja instrumentalna**, zaś drugi – jako **parentyfikacja emocjonalna**. Parentyfikacja instrumentalna oznacza między innymi przejęcie przez dziecko troski o różne wymiary egzystencji rodziny: zarabianie pieniędzy, opiekę nad rodzeństwem lub chorym rodzicem, sprzątanie, robienie zakupów, gotowanie posiłków. Można uznać, że temu rodzajowi parentyfikacji sprzyja wiele współczesnych zjawisk społecznych, wśród których wymienia się: samotne rodzicielstwo, emigrację zarobkową czy przybycie zza wschodniej granicy licznej grupy rodzin. W takich domach pojawiać się może cały szereg napięć wynikających z przerzucania przez samotnego rodzica jego nadmiernych obowiązków na dziecko czy też – w przypadku rodzin imigranckich – przejmowanie przez dziecko roli przewodnika kulturowego, tłumacza lub osoby współodpowiedzialnej za byt ekonomiczny.

Z kolei dziecko doświadczające parentyfikacji emocjonalnej może być obsadzone w różnych rolach: opiekuna rodzica cierpiącego na depresję lub chorobę psychiczną, powiernika lub pocieszyciela jednego z rodziców, mediatora lub sędziego w konfliktach małżeńskich, partnera (także seksualnego)⁵. Przykład mechanizmu parentyfikacji emocjonalnej dziecka obrazowo przedstawił znany psychoterapeuta Wojciech Eichelberger w swojej książce pod znamienym tytułem *Zdradzony przez ojca*:

Bywa tak, że ojciec nie czuje się związany z matką. Wtedy, wyznaczając nam rolę „synka mamusi”, jednocześnie deleguje nas do tego, abyśmy matką się zajęli, ponieważ go zastąpili. Może za tym stać poczucie winy wobec niej. Jakby mówił wtedy: „wiesz, wprawdzie ja się tobą specjalnie nie interesuję, moja droga, ale daję ci synka, on na pewno będzie cię kochał”. No i zostajemy rzućni mamie na pożarcie. Chcąc nie chcąc, stajemy się dla matki oparciem. To trudna sytuacja. Sprzyja powstawaniu w naszym umyśle iluzorycznego obrazu związku z matką. Może nam się wydawać, że jesteśmy dla matki ważniejsi od ojca [...]”⁶.

⁵ Zob. M. Kościńska, *Odpowiedzialni rodzice. Z doświadczeń psychologa*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011, s. 17–20; G. J. Jurkovic, A. Thierkiel, R. Morrell, *Parentification of adult children of divorce. A multidimensional analysis*, „Journal of Youth and Adolescence” 2001, vol. 30, nr 2, s. 245–257. Podają za: K. Schier, *Dorosłe dzieci*, dz. cyt., s. 22.

⁶ W. Eichelberger, *Zdradzony przez ojca*, Do, Warszawa 1998, s. 28.

Trzeba wiedzieć, że taka zamiana ról może trwać latami w jeszcze subtelniejszych i bardziej ukrytych formach.

Ważnym elementem diagnozowania nasilenia zjawiska parentyfikacji w rodzinie jest – co warto zasygnalizować – proporcja między zaangażowaniem dziecka w role dorosłych a czytelnym i jawnym docenianiem działań przez nie podejmowanych. Nawet nadmierny wysiłek dziecka, jeśli jest dostrzeżony i doceniony, może nie mieć destrukcyjnego wpływu na jego psychikę, a wręcz prowadzić do rozwoju poczucia odpowiedzialności oraz dojrzałości psychicznej⁷. Częściej jednak odwrócenie ról ma charakter niszczący, czemu sprzyja współwystępowanie zakłóceń zarówno w zaspokajaniu ważnych potrzeb rozwojowych dzieci, jak i wypełnianiu ról rodzicielskich. Dla przykładu – na podstawie badań dowiedziono, że parentyfikacji częściej doświadczają jedynacy, dzieci obu płci urodzone jako pierwsze i najstarsze córki⁸. W innych badaniach odnotowano także różnice w zadaniach, którymi są obciążane dzieci w zależności od płci – dziewczęta częściej zajmują się gospodarstwem domowym i opieką nad członkami rodziny, chłopcy zaś raczej zarobkują i są obsadzani w roli powierników matek⁹. Udowodniono również, że dorosłe dzieci wychowywane w rodzinach z problemem alkoholowym cechuje znacznie wyższy poziom parentyfikacji niż dorosłych, których rodzice nie byli uzależnieni od alkoholu¹⁰. Kolejni badacze wykazali, że to córki częściej przejmują zadania rodziców alkoholików¹¹. Warto także dodać, że parentyfikacji w rodzinie nie zawsze doświadczają wszystkie dzieci,

⁷ K. Schier, *Dorosłe dzieci*, dz. cyt., s. 280–281.

⁸ J. Byng-Hall, *The significance of children fulfilling parental roles. Implications for family therapy*, „Journal of Family Therapy” 2008, vol. 30, nr 2, s. 147–162; L. M. Hooper [i in.], *Characterizing the magnitude of the relations between self-reported childhood parentification and adult psychopathology. A meta-analysis*, „Journal of Clinical Psychology” 2011, vol. 67, nr 10, s. 1028–1043. Podaję za: K. Schier, *Dorosłe dzieci*, dz. cyt., s. 25.

⁹ L. Burton, *Childhood adultification in economically disadvantaged families. A conceptual model*, „Family Relations” 2007, vol. 56, nr 4, s. 329–345. Podaję za: K. Schier, *Dorosłe dzieci*, dz. cyt., s. 25.

¹⁰ N. D. Chase, M. P. Deming, M. C. Wells, *Parentification, parental alcoholism and academic status among young adults*, „American Journal of Family Therapy” 1998, vol. 26, nr 2, s. 105–114. Podaję za: K. Gąsior, *Funkcjonowanie noo-psychospołeczne i problemy psychiczne dorosłych dzieci alkoholików*, Difin, Warszawa 2012, s. 87.

¹¹ M. L. Kelley [i in.], *Parentification and family responsibility in the family of origin of adult children of alcoholics*, „Addictive Behaviors” 2007, vol. 32, nr 4, s. 675–685. Podaję za: K. Gąsior, *Funkcjonowanie noo-psychospołeczne...*, dz. cyt., s. 80.

ponieważ nierzadko do tej roli wybierane jest dziecko najbardziej wrażliwe i reagujące na potrzeby rodziców¹². W badaniach zweryfikowano wysokie prawdopodobieństwo parentyfikacji dziecka w sytuacji konfliktu między rodzicami. Badacze zauważyli, że gdy jeden z rodziców wycofywał się z relacji małżeńskiej, to drugi – opuszczony – u dziecka poszukiwał uwagi i ukonjenia¹³. Przyjmuje się również, że parentyfikacja ma charakter transgeneracyjny. Mechanizm jej powstawania powinno się rozpatrywać w odniesieniu do przynajmniej trzech kolejnych pokoleń, ze szczególnym uwzględnieniem odwrócenia ról z własnymi rodzicami¹⁴.

Badacze wskazują na związek między traumą relacyjną wynikającą z parentyfikacji a charakterem pracy zawodowej związanej z szeroko pojmowanym pomaganiem. Zakłada się, że osoby wybierające zawód psychoterapeuty, psychologa, nauczyciela, lekarza czy pielęgniarki często same doświadczyły parentyfikacji w rodzinie. Jeśli tak się stało, to najlepszym rozwiązaniem jest proces psychoterapii, dzięki któremu można próbować zapobiec multiplikacji odwrócenia ról zarówno we własnym rodzicielstwie, jak i w przestrzeni zawodowej, szczególnie w relacjach interpersonalnych. Jednak wśród wymienionych profesji nie wypracowano dotąd procedur sprzyjających rozpoznawaniu przejawów i skutków parentyfikacji – poza psychoterapeutami, którzy w toku szkolenia zawodowego mają etyczny obowiązek podjęcia psychoterapii własnej i superwizowania swojej pracy¹⁵.

Istotną kwestią jest zależność parentyfikacji i charakteru wczesnodziecięcej więzi, jaka tworzy się między małym dzieckiem a rodzicami, szczególnie matką. Tę więź w czytelny sposób opisuje Donald W. Winnicot:

¹² J. M. Ohntrup [i in.], *Parentifizierung – Elternbefragung zur destruktiven Parentifizierung von Kinder psychisch erkrankter Eltern*, [w:] S. Wiegand-Grefe, F. Matthejat, A. Lenz (red.), *Kinder mit psychisch kranken Eltern. Klinik und Forschung*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2010, s. 375–398. Podaję za: K. Schier, *Doroste dzieci*, dz. cyt., s. 25.

¹³ J. Macfie [i in.], *Pathways from infant exposure to marital conflict to parent-toddler role reversal*, „Infant Mental Health Journal” 2008, vol. 29, nr 4, s. 297–319. Podaję za: A. Łączyńska, *Zaburzenia procesu mentalizacji jako mechanizm wyjaśniający związek między tendencją do somatyzacji a odwróceniem ról w rodzinie pochodzenia*, [w:] K. Schier (red.), *Zapisane w ciele. Związek ciało-psychika u dzieci i rodziców*, Wydawnictwo Emu, Polskie Towarzystwo Psychologiczne, Warszawa 2009, s. 42.

¹⁴ K. Schier, *Doroste dzieci*, dz. cyt., s. 280.

¹⁵ Tamże, s. 268–274.

Dziecko może przez wiele minut utrzymać wyobrażenie żywej matki, ojca czy opiekunki, ale jeśli w tym stadium rozwoju matka jest nieobecna przez więcej niż dwie godziny, obraz matki, jaki dziecko ma w sobie, słabnie i zaczyna umierać. Kiedy matka wraca, jest inną osobą. Trudno ożywić jej obraz wewnątrz siebie. Przez jakieś dwa lata dziecko bardzo źle reaguje na separację od matki¹⁶.

Tezę, że charakter więzi między dzieckiem a rodzicami, szczególnie matką, ma istotny wpływ na funkcjonowanie młodego człowieka w późniejszych latach życia, sformułował John Bowlby, a jego teoria stała się inspiracją dla międzynarodowego grona badaczy¹⁷. Warto w tym miejscu odnieść się do wniosków z eksperymentalnych badań, które polegały na obserwacji reakcji niemowląt w przypadku krótkiej, kilkuminutowej, nieobecności ich matek. Na podstawie tych badań wyróżniono cztery rodzaje przywiązania, objawiające się charakterystycznymi reakcjami dzieci:

- **przywiązanie bezpieczne** – dziecko uspokaja się po powrocie matki;
- **przywiązanie lękowe unikające** – w trakcie nieobecności matki dziecko okazuje niewielkie przejawy stresu, ale po jej powrocie nie dąży do ponownej bliskości;
- **przywiązanie lękowe ambiwalentne** – separacja od matki wywołuje silny niepokój u dziecka, które nie uspokaja się po jej powrocie;
- **przywiązanie zdeorganizowane / z dezorientacją** – dziecko poszukuje bliskości w sposób chaotyczny i nieadekwatny¹⁸.

Przyjmuje się, że ukształtowane w dzieciństwie schematy poznawcze są aktywne także w dorosłości, choć mogą ulegać pewnym zmianom. Ma to istotne znaczenie dla zrozumienia mechanizmów powstawania zaburzeń

¹⁶ D. W. Winnicot, *Dom jest punktem wyjścia. Eseje psychoanalityczne*, tłum. A. Czownicka, Imago, Gdańsk 2011, s. 140.

¹⁷ Zob. m.in. B. Józefik, G. Iniewicz (red.), *Koncepcja przywiązania. Od teorii do praktyki klinicznej*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2008; K. Gąsior, *Funkcjonowanie noo-psycho społeczne...*, dz. cyt., s. 81–86.

¹⁸ Opis wzorców przywiązania powstał na podstawie prac zespołu badawczego pod kierunkiem Mary D. S. Ainsworth oraz badań Mary Main i Judith Salomon. Zob. M. D. S. Ainsworth [i in.], *Patterns of attachment. A psychological study strange situation*, Erlbaum, Hillsdale 1978; C. George, N. Kaplan, M. Main, *The attachment interview for adults*, [nieopublikowany rękopis], University of California, Berkeley 1984. Podają za: C. Żechowski, I. Namysłowska, *Teoria przywiązania a rozwój zaburzeń psychicznych*, [w:] B. Józefik, G. Iniewicz (red.), *Koncepcja przywiązania*, dz. cyt., s. 60–61.

psychicznych, a przykładem efektów badań użytecznych w praktyce psychoterapeutycznej nad więzią jest procedura AAI (Adult Attachment Interview), pozwalająca określić jeden z czterech typów przywiązania: F – bezpieczny (autonomiczny), Ds – unikający (idealizacyjny), E – nadmiernie zaabsorbowany (ze złością lub pasywny) oraz U – nieprzepracowany (z nierozwiązanym problemem traumy lub utraty)¹⁹.

O przydatności teorii więzi do zrozumienia i przewidywania zachowań osoby dorosłej w relacji z innymi ludźmi świadczy również wskazanie przez badaczy trzech stylów przywiązania:

- **stylu opartego na poczuciu bezpieczeństwa** – gdy potrzeba bliskości i bezpieczeństwa była w dzieciństwie zaspokajana w relacji z rodzicami, to w życiu dorosłym kontaktom z innymi ludźmi towarzyszy zaufanie, otwartość, poczucie efektywności i skuteczności swoich działań, bez lęku przed odrzuceniem;
- **stylu opartego na unikaniu** – gdy rodzice w dzieciństwie zamiast bliskości prezentowali dystans, wtedy także w życiu dorosłym tłumiona jest potrzeba bliskości;
- **lękowo-ambiwalentnego stylu przywiązania** – gdy w dzieciństwie dominowało niekonsekwentne, nieadekwatne zaspokajanie potrzeby bezpieczeństwa dziecka, wtedy osoba dorosła pragnie bliskich relacji i jednocześnie bardzo się ich obawia²⁰.

Warto w tym miejscu zasygnalizować, że we współczesną narrację poświęconą odwróceniu ról w rodzinie wyraźnie wpisuje się frommowskie myślenie o konstruktywnej miłości matczynej:

Miłość macierzyńska zaczyna się jednością, a kończy separacją. Gdyby w miłości macierzyńskiej realizowała się potrzeba połączenia, oznaczałoby to zniszczenie dziecka jako niezależnego bytu, dziecko bowiem potrzebuje raczej wyodrębnić się z matki niż trwać w przywiązaniu do niej²¹.

¹⁹ C. Żechowski, I. Namysłowska, *Teorie przywiązania...*, dz. cyt., s. 61.

²⁰ C. Hazan, P. R. Shaver, *Attachment as an organizational framework for research on close relationships*, „Psychological Inquiry” 1994, vol. 5, nr 1, s. 1–2. Podaję za: R. Cieślak, A. Eliasz, *Wsparcie społeczne a osobowość*, [w:] H. Sęk, R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, PWN, Warszawa 2004, s. 72–73.

²¹ E. Fromm, *Zdrowe społeczeństwo*, dz. cyt., s. 41.

Tezę Fromma rozwija Fritz Riemann, który wskazuje na okoliczności, uwarunkowania i destrukcyjne skutki parentyfikacji emocjonalnej w relacji między matką a dzieckiem. Badacz pisze:

Przekleństwo miłości matczynej polega na utrzymywaniu dziecka w zależności, na żądaniu od niego miłości i wdzięczności, zamiast pozwalać mu się rozwijać. Jeśli matka obciąża i potrzebuje miłości dziecka nadmiernie dla siebie samej – ponieważ jej życie nie jest spełnione, jest rozczarowana relacją partnerską albo ponieważ, całkiem po prostu, sama została z dzieckiem – dziecko doświadcza poczucia winy, podejmując kroki rozwojowe, które wymagają w coraz większym stopniu uwolnienia się od bliskości z matką²².

Poglądy tego autora znajdują potwierdzenie w krótkim opisie przypadku klinicznego. Pani T., trzydziestoletnia kobieta, podjęła psychoterapię, ponieważ cierpiała na powracające stany lękowe i długotrwałe obniżony nastrój, a także problemy natury seksualnej w relacji ze swoim partnerem. Klientka w wieku sześciu lat została osierocona przez ojca, którego tragiczna śmierć wywołała długotrwałą depresję u jej matki, a w efekcie – także zachowania klientki dopasowujące się do potrzeb żyjącego rodzica. Po śmierci ojca przez wiele lat spała z matką w jednym łóżku, a w okresie adolescencji wzrastała w kreowanym przez nią klimacie świata nieprzewidywalnego, wrogiego, pełnego problemów, nieprzyjaznych mężczyzn.

W świetle opisanych tu szczegółów biograficznych świadczących o parentyfikacji pojawia się pytanie o poszukiwanie sposobów wspierania klientki w dotarciu do jej osobistych zasobów, by udało się jej rozpoznać brzemię przeszłości rodzinnej, unieść raz jeszcze ciężar wspomnień i doświadczyć zmiany perspektywy widzenia siebie. Jeśli w kontekście omawianego przypadku klinicznego ponownie przywołamy poglądy Fromma, to odnajdziemy w nich sugestię humanistycznie zorientowanej interwencji psychoterapeutycznej, adekwatnej – jak się wydaje – także w sytuacji osób, które doświadczyły parentyfikacji:

²² F. Riemann, *Die Fähigkeit zu lieben*, Ullstein, Berlin 1999, s. 24. Podaję za: K. Schier, *Dorośle dzieci*, dz. cyt., s. 198.

pierwszym krokiem, warunkiem tego, by tendencja do zdrowienia mogła zacząć działać, jest świadomość cierpienia oraz tego, od czego zostaliśmy odcięci i co się oddzieliło od naszej świadomej osobowości²³.

Takie działanie podejmuje się wtedy, gdy na przykład

stłumieniu uległy nieracjonalne namiętności, poczucie samotności i daremności oraz tęsknota za miłością [...] ²⁴.

W psychoterapii osób sparentyfikowanych – co wydaje się niezwykle ważne – terapeuta bierze pod uwagę doświadczenia klienta z przeszłości, ale nie może pominąć coraz bardziej skomplikowanej rzeczywistości, której doświadcza człowiek współcześnie. Podczas psychoterapii pani T. okazało się, że po wypełnieniu kwestionariusza wstępnego rozpoznawania symptomów depresji, opracowanego przez Aarona T. Becka²⁵, klientka przyjęła sugestię psychoterapeuty, by nawiązać kontakt z psychiatrą. Pani T. podjęła z dobrym skutkiem farmakoterapię. Kolejne spotkania z psychoterapeutą przebiegały w klimacie przymierza terapeutycznego. Kluczowe znaczenie dla procesu psychoterapii w jej przypadku miały – świadczące o parentyfikacji – biograficzne aspekty związku z rodzicem. Dzięki otwarciu się na głębką refleksję nad nimi klientka włączyła w swoją codzienność świadomą separację, stawianie granic i dojrzałe reakcje w relacji z matką, a ponadto zaczęła doceniać swoją kobiecość, otworzyła się na większą bliskość seksualną z partnerem, podjęła decyzję o ślubie i ma realne plany rodzicielskie.

Trzeba w tym miejscu odnieść się do stanowiska Schier, która uważa, że praca terapeutyczna z osobami doświadczającymi skutków parentyfikacji w dorosłym życiu będzie miała korektywny charakter, jeśli:

- podczas spotkań z terapeutą u klienta zaistnieje przestrzeń do ujawnienia i nazwania własnego doświadczenia odwrócenia ról w rodzinie;
- klient rozpozna własne, indywidualne potrzeby i odróżni je od pragnień rodzica, co powinno sprzyjać pracy nad realistycznym poczu-

²³ E. Fromm, *Zdrowe społeczeństwo*, dz. cyt., s. 260.

²⁴ Tamże.

²⁵ Test BECKA – Forum Przeciw Depresji, <https://www.forumprzeciwdepresji.pl/test-becka/> [dostęp: 18.12.2019].

- ciem własnej wartości i oddzieleniu wewnętrznego obrazu siebie od obrazu rodzica;
- doświadczenie parentyfikacji zostanie wyraźnie umieszczone w przeszłości, by nie stanowiło części teraźniejszości, i klient otworzy się na przeżycie żałoby za utratą dzieciństwa;
 - w relacji z terapeutą, opartej na zaufaniu, szacunku i wymianie, klient osiągnie równowagę emocjonalną, będzie w stanie przeżywać więcej emocji pozytywnych, poświęcać więcej uwagi stanom swojego umysłu, poznawać intencje zachowań własnych i innych ludzi;
 - uwzględni się także pracę z ciałem, w sytuacji gdy przeżycia parentyfikacji odzwierciedlają się w cielesności klienta²⁶.

Ważne jest zatem, by w bezpiecznym klimacie przymierza terapeutycznego, pełnym zaufania i szacunku, nastąpiło wystarczająco głębokie odtworzenie przez klienta rodzinnych historii. Terapeuta powinien zwrócić w nich uwagę na szerszą, transgeneracyjną perspektywę rodziców, których dzieciństwo musiało być także naznaczone zaniedbaniem i osieroceniem emocjonalnym.

Obok wdrożenia przedstawionej strategii wsparcia psychoterapeutycznego dla dorosłych, którzy w rodzinie pochodzenia doświadczyli parentyfikacji, równie ważna jest prewencja ukierunkowana i na rodziców, i na dzieci. Schier podkreśla, że powinny być to działania skierowane nie tylko do osób z grup ryzyka, lecz także do ogółu społeczeństwa²⁷. Ważną rolę odegrać mogą psycholodzy, pedagodzy, nauczyciele oraz wychowawcy w publicznych i niepublicznych instytucjach edukacyjnych, zarówno w sferze rozpoznawania, jak i diagnozowania zjawiska parentyfikacji. Niezbędne wydaje się także rozwijanie profesjonalnie prowadzonej psychoedukacji z wykorzystaniem metod warsztatowych, mentalizacji, dramy, programów komputerowych, filmów edukacyjnych, specjalnych wydawnictw. Warto podkreślić potrzebę intensyfikacji takich działań, ponieważ współczesna codzienność społeczno-kulturowa sprzyja odwróceniu ról w rodzinie, a często wręcz je promuje.

²⁶ K. Schier, *Dorosłe dzieci*, dz. cyt., s. 247–249.

²⁷ Tamże, s. 277–279.

Bibliografia

- Ainsworth M. D. S. [i in.], *Patterns of attachment. A psychological study strange situation*, Erlbaum, Hillsdale 1978.
- Burton L., *Childhood adultification in economically disadvantaged families. A conceptual model*, „Family Relations” 2007, vol. 56, nr 4.
- Byng-Hall J., *The significance of children fulfilling parental roles. Implications for family therapy*, „Journal of Family Therapy” 2008, vol. 30, nr 2.
- Chase N. D., *Parentification. An overview of theory, research, and societal issues*, [w:] N. D. Chase (red.), *Burdened Children. Theory, Research, and Treatment of Parentification*, Londyn – New Dehli – Thousands Oaks, Sage Publications 1999.
- Chase N. D., Deming M. C., Wells M. C., *Parentification, parental alcoholism and academic status among young adults*, „American Journal of Family Therapy” 1998, vol. 26, nr 2.
- Cieślak R., Eliazs E., *Wsparcie społeczne a osobowość*, [w:] H. Sęk, R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, PWN, Warszawa 2004.
- Eichelberger W., *Zdradzony przez ojca*, Do, Warszawa 1998.
- Fromm E., *Zdrowe społeczeństwo*, Vis-à-vis Etiuda, Kraków 2017.
- Gąsior K., *Funkcjonowanie noo-psychospoleczne i problemy psychiczne dorosłych dzieci alkoholików*, Difin, Warszawa 2012.
- George G. C., Kaplan N., Main M., *The attachment interview for adults*, [nieopublikowany rękopis], University of California, Berkeley 1984.
- Hazan C., Shaver P. R., *Attachment as an organizational framework for research on close relationships*, „Psychological Inquiry” 1994, vol. 5, nr 1.
- Hooper L. M. [i in.], *Characterizing the magnitude of the relations between self-reported childhood parentification and adult psychology. A meta-analysis*, „Journal of Clinical Psychology” 2011, vol. 67, nr 10.
- Jurkovic G. J., Thierkield A., Morrell R., *Parentification of adultchildren of divorce. A multidimensional analysis*, „Journal of Jouth and Adolescence” 2001, vol. 30, nr 2.
- Józefik B., Iniewicz G. (red.), *Koncepcja przywiązania. Od teorii do praktyki klinicznej*, Wydawnictwo UI, Kraków 2008.
- Kelley M. L. [i in.], *Parentification and family responsibility in the family of origin of adult children of alcoholics*, „Addictive Behaviors” 2007, vol. 32, nr 4.
- Kościelska M., *Odpowiedzialni rodzice. Z doświadczeń psychologa*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011.
- Łączyńska A., *Zaburzenia procesu mentalizacji jako mechanizm wyjaśniający związek między tendencją do somatyzacji a odwróceniem ról w rodzinie pochodzenia*, [w:] K. Schier (red.), *Zapisać w ciele. Związek ciało-psychika u dzieci i rodziców*, Wydawnictwo Emu, Polskie Towarzystwo Psychologiczne, Warszawa 2009.
- Macfie J. [i in.], *Pathways from infant exposure to marital conflict to parent-toddler role reversal*, „Infant Mental Health Journal” 2008, vol. 29, nr 4.
- Ohntrup J. M. [i in.], *Parentifizierung – Elternbefragung zur destruktiven Parentifizierung von Kinder psychisch erkrankter Eltern*, [w:] S. Wiegand-Grefe, F. Mattejat, A. Lenz (red.), *Kinder mit psychisch kranken Eltern. Klinik und Forschung*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2010.
- Riemann F., *Die Fähigkeit zu lieben*, Ullstein, Berlin 1999.

-
- Schier K., *Dorośle dzieci. Psychologiczna problematyka odwrócenia ról w rodzinie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2018.
- Test BECKA – Forum Przeciw Depresji, <https://www.forumprzeciwdepresji.pl/test-becka/> [dostęp: 18.12.2019].
- Winnicot D.W., *Dom jest punktem wyjścia. Eseje psychoanalityczne*, tłum. A. Czownicka, Imago, Gdańsk 2011.
- Żechowski C., Namysłowska I., *Teoria przywiązania a rozwój zaburzeń psychicznych*, [w:] B. Józefik, G. Iniewicz (red.), *Koncepcja przywiązania. Od teorii do praktyki klinicznej*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2008.